

Tombo de Iria: fonte de información toponímica en terra de tradición xacobeá

Paula Bouzas Rosende

Universität Georg-August (Gotinga)

ORCID: 0000-0002-8544-3294

Resumo: O *Tombo de Iria*, conservado no Arquivo da Catedral de Santiago, foi elaborado no ano 1457 para documentar os dominios de Santa María de Iria nun contexto de conflito coa diocese de Compostela. Un dos documentos centrais do tomo é un apeo realizado no ano 1440, que se manifesta como unha fonte especialmente importante dende o punto de vista onomástico, máis alá do seu evidente interese histórico e lingüístico. Neste documento, a través do testemuño de diversas persoas da comunidade, nun marco comunicativo de carácter xurídico en que é preciso nomear e delimitar claramente os dominios da antiga sé, vanse designando e describindo os numerosos lugares da contorna, así como os seus límites. Esta contribución centrase precisamente na dimensión microtoponímica e, máis concretamente, na utilización de formas en orixe apelativas con función toponímica. En primeiro lugar, describíranse e clasificáranse estas formas dende o punto de vista estrutural e semántico. A continuación, analizárase o texto na procura de indicadores que nos ofrezan información sobre o proceso de fixación toponímica polo cal formas en principio descritivas ou apelativas se consolidan como topónimos.

Abstract: The *Tombo de Iria* [*The Record Book of Iria*] currently held in the Santiago de Compostela Cathedral archive, is a document from 1457 compiled to attest to the domains pertaining to Santa María de Iria in a context of conflict with the dioceses of Santiago de Compostela. One of the most relevant documents in the *tombo* is a 1440 *apeo* (land register), which became a highly important onomastic source in addition to its obvious historical and linguistic relevance. In this document, through the testimony of several members of the community in a communicative context of a legal nature in which the domains of the former headquarters had to be clearly named and delimited, the locality's numerous places are designated and described, including their boundaries. This paper focuses primarily on microtoponymy, and, more specifically, on the use of common nouns as place names. Firstly, these forms are classified from a structural and semantic point of view. Secondly, the text is analysed in order to look for indicators offering information regarding the process by which common nouns or descriptive forms develop into place names.

* Este traballo forma parte do proxecto de I+D+i *Toponimia de Galicia e Portugal* (PID2020-114216RB-C61), integrado no proxecto coordinado *Toponomasticon Hispaniae*, financiado polo MCIN/ AEI/10.13039/501100011033/.

Palabras chave: toponimia, léxico, Baixa Idade Media, galego, *Tombo de Iria*.

Key words: Toponymy, lexicon, Late Middle Ages, Galician, *Tombo de Iria*.

1. INTRODUCCIÓN

Santa María de Iria, hoxe freguesía no concello de Padrón e parte do Camiño Portugués, era xa no século VI unha importante diocese e sé eclesiástica. Segundo a lenda xacobeá, a Iria arribara a embarcación cos restos do apóstolo Santiago, que logo serían trasladados por terra a Compostela. A partir do séc. XI, tras o establecemento da diocese precisamente en Santiago de Compostela, Iria comeza a perder poder e influencia. Nos séculos seguintes prodúcense diferentes disputas entre as dúas institucións polo dominio de determinadas terras e isto é o que motiva, a mediados do século XV, a elaboración dun tomo, denominado o *Tombo de Iria*, en que se pretende establecer por escrito cales son as terras pertencentes ao ámbito de Santa María de Iria.¹

O tomo, aínda inédito, atópase custodiado no Arquivo da Catedral de Santiago, baixo a sinatura CF23. Consta de 95 folios (escritos por ambas as dúas caras) e está formado por diferentes documentos, mais a nosa investigación baséase na documentación escrita en galego, contida entre os folios 05r e 87v. Esta parte consiste fundamentalmente no apeo elaborado en 1440, en que se van denominando e limitando as terras pertencentes a Santa María de Iria a partir do testemuño das persoas vedrañas da comunidade (ou *vedrayos*, como se denominan no documento: fols. 06v, 08v etc.).

A modo de exemplo, incluímos un fragmento representativo, que mostra o ton xeral e o contido central do texto. Trátase dunha pasaxe comprendida entre os fols. 76v e 77r.²

Jten disseron | que dos castineiros vellos que van a çerqua da Vlla ata o rrego | do Soutelo ha deles Santa Maria hũa quinta e media. | Jten da leira de Sant Pedro de hũu cabo e do outro cabo | á leira de Santiago, ha Santa Maria hũa leira de herdade, | a qual está ontre marquos e vay de longo ão rrego que vén para Cor|tiñas e do outro cabo vay topar ãnas Trauesas, e estas | son dez e noue margêes. Jten disseron que ãnas Trauesas, | des lo marquo ata a sebe, que he de Santa Maria, e vay topar de | vn cabo ao rrio da Vlla e do outro cabo ãna lagoa, e son | quorenta et quatro margêes.

1 Para máis información, *vid.* López Alsina (2004).

2 Edición propia, en proceso de elaboración, mais aínda inédita.

Como se pode observar, ao longo do documento ofrécese un elevado número de expresións microtoponímicas (en total, algo máis de 600) relativas a un espazo reducido, abarcable, nun contexto comunicativo determinado, en que é necesario buscar un nome específico para denominar os terreos e os seus límites. O apeo permite así testemuñar un estadio en que determinadas formas comúns (ou apelativas) experimentan un proceso de fixación polo cal se consolidan como topónimos. A presente contribución céntrase precisamente nestas formas e neste proceso.

2. METODOLOXÍA E TERMINOLOXÍA

Como punto de partida para esta investigación tomarei emprestada a terminoloxía e clasificacións levadas a cabo por autores como Trapero ou García Sánchez. Seguindo os traballos e reflexións destes autores tratarei de diferenciar no corpus primeiramente entre *topónimos nominativos* (ou opacos) e *topónimos descritivos* (García Sánchez 2011, p. 178).

- a. Formas nominativas: son opacas e polo tanto cunha función exclusiva de designación dun lugar concreto (isto é, o seu carácter como topónimos).
- b. Formas descritivas: conteñen un elemento nuclear con carácter apelativo aínda recoñecible, transparente.

A porcentaxe das formas claramente nominativas ou opacas no corpus microtoponímico do texto é reducida (aproximadamente o 8 % dun total de 600 formas). No fragmento mostrado, unicamente a forma *Ulla* pertencería a esta categoría. A meirande parte das formas microtoponímicas (máis do 90 % do total) son descritivas ou transparentes. No texto mostrado a modo de exemplo, son representativas formas como *o rego do Soutelo*, *As Trauesas* etc.

A fixación de formas descritivas como topónimos ao longo do tempo implica un proceso que denominaremos, seguindo a García Sánchez (2011, p. 181), de *duplicación onomasiolóxica*, isto é: un proceso que leva ao xurdimento, a partir dunha forma apelativa, dun novo topónimo que, polo tanto, designa un lugar concreto xa como nome propio. Este proceso implica que a forma apelativa perdura no noso léxico, e ten, xa que logo, continuidade na lingua; mais nalgún momento do pasado, como mostran documentos coma o noso, foron aplicadas para cumprir unha función toponímica. Neste proceso, estas formas

experimentan un baleirado semasiolóxico, unha sorte de transvasamento, polo cal a forma pasa a designar directamente un lugar específico, indo máis alá da realidade física que significan en orixe, e convértese en nome propio (isto é, nun topónimo).

O proceso podemos exemplificalo a través dun caso que se atopa no fragmento incluído máis arriba: o da forma *cortiñas*. Trátase dunha voz que significa ‘terreo próximo á casa de labranza, xeralmente valado e de pequenas dimensións, dedicado fundamentalmente ao cultivo de cereais ou hortalizas’ (DRAG *s.v.*). Mais o texto revela que esta voz presenta tamén unha dimensión toponímica, unha funcionalidade á hora de especificar un espazo xeográfico concreto. Con independencia do seu grao de fixación como forma toponímica, estes elementos resultan relevantes obxectos do estudo toponomasiolóxico.

Neste sentido, o apeo contido no *Tombo de Iria* é unha fonte importante: permite reunir un interesante corpus de 580 formas deste tipo, que describiremos semántica e estruturalmente nesta exposición, ao tempo que se procurará determinar algúns indicadores de *duplicación onomasiolóxica* (isto é, algúns factores que mostran un proceso en marcha de fixación toponímica).

3. DESCRICIÓN SEMÁNTICA

O estudo semántico das formas rexistradas levouse a cabo en moitos casos co apoio de dúas fontes lexicolóxicas fundamentais: o *Dicionario de dicionarios* (DdD) e o *Diccionario de dicionarios do galego Medieval* (DDGM). Este estudo permite adscribir as formas apelativas rexistradas aos seguintes campos:

3.1. Terreo

Arredor do 56 % das expresión toponímicas documentadas correspóndense en orixe co ámbito semántico TERRAS ou TERREOS. Neste ámbito atopamos un total de 74 formas ou elementos diferentes, que se poden distribuír nos seguintes subcampos:

- Función: *agro, bouza, curral, eira, seara...*
- Status xurídico: *herdade, voz, sacada, marcada...*
- Composición da terra: *lamela, lodeiro...*

- Tipo de vexetación: *carballais, espadanal, souto, xuncal...*
- Posición e forma: *cabeceiro, lóngara...*

3.2. Construcións humanas

Este campo semántico é o segundo en presenza: documéntase no 17 % das expresións toponímicas e inclúe un total de 23 elementos, que se poden clasificar nos seguintes subcampos:

- Tipos de vivenda: *cabana, casa, castelo, pazo*
- Grupos de vivendas: *castro,³ casal, vila, vilar*
- Construcións relacionadas con labores: *acea, muiño, pelamio*
- Construcións cunha función relixiosa: *capela, ermida*

Neste apartado inclúense ademais unha serie de formas que fan referencia á delimitación de terreos e que parecen ter unha clara funcionalidade toponomástica: *cancela, cancelo, marco, murada, muro, porta, portal, poste, valada, valo.*

3.3. Accidentes naturais de terreo e hidrografía

Incluimos nunha mesma categoría semántica todas as formas que fan referencia a accidentes naturais, tanto terrestres coma hidrográficos. Esta categoría é a terceira máis frecuente, presente no 12 % das expresións rexistradas, e inclúe 20 elementos, que se poden distribuír en diversos subcampos:

- Accidentes hidrográficos: *augas, esteiro, lagoa, rego, ribeiro, pego, fonte, fontenla*
- Elevacións do terreo: *coroto, outeiro, viso*
- Cavidades de terreo: *confurco, covela, groba*
- Depresións ou chairas no terreo: *chan, val*
- Accidentes relacionados coa auga: *insua, riba, fonte*
- Pasos: *porto*

3 Incluimos aquí tamén a forma *castro*, por facer referencia a un conxunto de vivendas, aínda que xa non se trate dun núcleo activo.

3.4. Vexetación

Neste campo semántico inclúese unha serie de nomes relativos a árbores ou plantas que presentan efectivamente funcionalidade toponímica, por exemplo: *abruñeira, castiñeiro, pereira, pesegueiro, piñeiro, salgueiro, sobreira*. Trátase de 19 elementos que conforman 37 expresións toponímicas (7 % do total).

3.5. Vías e camiños

Trátase de oito elementos en total, que concorren en 25 expresións de carácter toponímico (5 % do total): *calzada, camiño, carreira, congostra, corredoira, costenla, encrucillada, ponte, vao*.

3.6. Outros campos semánticos

As formas restantes dan conta aínda da presenza doutros campos semánticos, menos frecuentes, mais claramente recoñecibles:

– Elementos litolóxicos

Seis elementos, presentes en once expresións toponímicas, fan referencia ao campo semántico da PEDRA: *laxe, moroza, pedra, pedreda, pena, rocha*.

– Embarcacións

Tres expresións mostran a presenza de formas en orixe relativas a embarcacións como elementos toponímicos. Trátase das formas *barco e dorna*.

– Fauna

No documento rexístrase así mesmo unha forma que remite en orixe ao campo semántico dos animais e presenta claro uso toponímico: *cordeiro* (*vid. ex. 12*).

4. DESCRICIÓN ESTRUCTURAL

Estas formas en orixe apelativas constitúen o núcleo de expresións toponímicas que responden a diferentes estruturas,⁴ que imos especificar brevemente a continuación.

4.1. Estructuras simples

(formadas por un núcleo substantivo con ou sen artigo)

En ocasións, as formas descritivas carecen de modificación e constitúen polo tanto unha estrutura simple (con ou sen artigo), por exemplo: *Os Corotos*, *Pumar*, *A Lóngara*, *Bouça*, *Carballos* etc. Este tipo de expresións representan un 28 % do total (150 casos de 552).

Neste grupo incluímos aquelas formas derivadas por medio dun sufixo diminutivo (*A Valiña*, *Outeiriño*, *Pumariño*). A existencia no corpus de lugares denominados Outeiro ou Pumar fai pensar que o sufixo é un recurso de creación de novos topónimos aplicado a lugares que se relacionan dunha ou doutra maneira (por semellanza, por proximidade) con lugares xa existentes.⁵ Un argumento que reforza esta hipótese é un topónimo como a *Devesiña Grande*, en que o elemento modificador contradí unha posible interpretación do sufixo como indicador de tamaño.

4.2. Estructuras complexas

Trátase de estruturas nominais en que o substantivo experimenta algún tipo de modificación. Esta categoría está conformada por 380 formas, isto é, o 69 % do total. Nalgúns casos (34), a modificación do núcleo substantivo realízase a través dun adxectivo; na meirande parte dos casos (346) a modificación do apelativo realízase a través dunha frase preposicional. Veremos con algo máis de vagar estes dous tipos de estrutura:

4 Trapero (1995, pp. 48-50) distingue entre tres tipos de estrutura: *lexías simples*, *compostas* e *complexas*. O criterio fundamental para distinguir entre *lexías compostas* e *lexías complexas* parece ser o grao de lexicalización, isto é, de fusión léxica entre os elementos que compoñen a cadea. Como este criterio non resulta funcional para o noso estudo, prescindindo desta distinción. No seu lugar, clasifícaréi en función dun criterio sintáctico as lexías que denominarei complexas.

5 A proximidade xeográfica pode constatarase efectivamente nos casos mencionados (*vid.* GN ou CdD).

Modificación a través dun adxectivo

Con respecto aos casos de expresións toponímicas formadas por apelativos modificados por adxectivos, destaca a presenza dos adxectivos *novo / vello* (5 casos, por ex.: *o Camiño Vello, o Ribeiro Vello, o Moíño Nouo*), así como adxectivos que fan referencia á forma do terreo ou da árbore (3 casos: *a Pedra Longa, o Castiñeiro Redondo, o Agro Ancho*), ao tamaño (por ex.: *a Deuesiña Grande, o Casal Pequeno*) ou a algunha particularidade (por ex.: *o Paaço Tellado, Casal Queimado, Castiñeiro Cabrón*).

É importante mencionar que se documentan algúns casos no corpus en que o substantivo está elidido. Nestes casos, xa que logo, a expresión toponímica está constituída directamente por un adxectivo, por exemplo: *Donegal, A Vermeosa*.⁶

Modificación a través dunha frase preposicional

Como xa se mencionou máis arriba, o número de casos que responden a esta estrutura (normalmente introducida pola preposición *de* e, nalgún caso, a preposición *a*) é elevado. Mais é posible facer unha clasificación das expresións en función da motivación que subxace a este tipo de modificación preposicional.

- a. Referencia de lugar ou toponímica. Nestes casos, a modificación a través da frase preposicional establece a pertenza ou proximidade do lugar que se quere designar a outro lugar. A especificación da forma en orixe apelativa, xa que logo, realízase en función da súa relación con outro elemento meirande ou máis recoñecible para a comunidade. Algúns exemplos desta categoría son *o Esqueiro de Eira, Porto de Grouas, a Ponte a Çesuras, o cabeçeiro de Froginde*.
- b. Información circunstancial locativa de carácter divisorio (*de fondo, de cima, de baixo*). Nestes casos a modificación consiste en delimitar o lugar designado a través da mención da súa posición xeográfica, por exemplo: *Areas de Fondo, Grouas de Çima, Fontēela de Baixo e Fontēela de Çima*.
- c. Mención a algunha singularidade. A frase preposicional funciona nestes casos como un modificador adxectivo que fai referencia a unha característica

6 Así mesmo, na expresión “jten a marcada do Nubio” (fol. 57r), cabería interpretar con respecto a *Nubio* unha elisión do substantivo, posto que a mesma forma se rexistra varias veces como adxectivo en relación cun tipo de castiñeiro (fol. 87r): “jten mays en esta marcada dous castineyros nuujos de que ha Marina de Bandoja a meadade”, “estan tres castineyros nubios”, “jten mais outro castineyro nuvio”.

ou particularidade do lugar en cuestión, por exemplo: *Porta do Sol*, *Porto das Molleres*, *Ponte do Azeite*.

- d. Referencia antroponímica. A frase preposicional introduce un antropónimo e establece así unha relación, que podería ser de pertenza ou ocupación, entre o lugar e determinadas persoas, por exemplo: *a leira dos Serpes* (fol. 40v), *(a) leyra dos Faueiros* (fol. 41v), *o cabeceiro de Sancho Diaz* (fol. 76v) etc. Estas expresións teñen carácter toponímico, posto que os lugares designados son empregados como referencia xeográfica e espacial, como podemos observar nos seguintes exemplos:

entesta éna calçada et do outro cabo éna | leira dos Serpes (fol. 40v);

vay de longo junto con | [a] leyra dos Faueiros, que ora ten Juan de Grouas (fol. 41v);⁷

vay topar de longo | éno Castineiro Rredondo e éno cabeceiro de Sancho Diaz (fol. 76v).

4.3. Sintagmas preposicionais

Por último, cómpre contemplar unha serie de estruturas toponímicas (17 en total) que equivalen directamente a sintagmas preposicionais. Son formas introducidas por unha preposición ou por unha locución preposicional de carácter locativo: *so* (7), *sobre* (5), *cima de* (3), *ante* (1) e *tras* (1). Nalgúns destes casos, poderíamos considerar este tipo de expresións como estruturas complexas en que a forma apelativa nuclear (xenérica e sobreentendida) está elidida. Veremos a continuación algúns exemplos:

jten éno tallo de herdade de Tras la Vjña junto con o cabe | çeiro de Santiago tres margêes (fol. 12v);

jten énos cabeceyros de Sobre Camjño quatro margêes (fol. 12v);

jten éno Cháao d'Aufe, na Sualeyra, tres margêes (fol. 16v);

con o lugar das Eyras e con | o lugar de So a Peña (fol. 79r);

jten ontre a marcada de Sobre a Fonte e a outra herdade que y ten Santa Maria (fol. 87r).

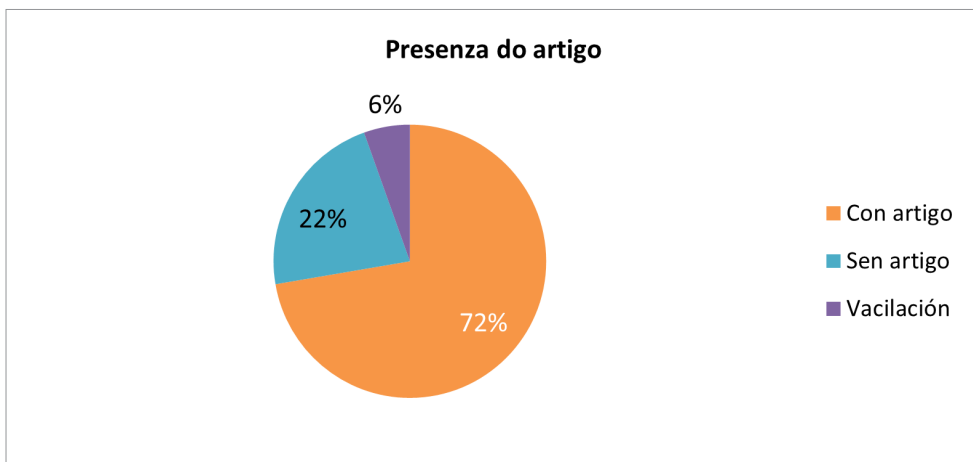
7 Este exemplo resulta especialmente interesante, pois revela que a designación non se establece necesariamente con relación á familia que ten o terreo no momento da descrición.

5. INDICADORES DUN PROCESO DE DUPLICACIÓN ONOMASIOLOXICA

Como podemos ver ao longo desta descrición, entre os exemplos mencionados, e dentro de cada categoría, atopamos numerosos casos en que a forma apelativa conserva o artigo. Trátase de casos como *O Confurco*, *o Paaço Tellado*, *o agro dos Moniños* etc. Xunto a estas formas, atopamos tamén casos en que o artigo xa desapareceu, como por exemplo *Esteiro*, *Casal Queymado*, *Sobre Camiño*. A ausencia do artigo indica que a forma se percibe na comunidade xa como topónimo e, polo tanto, é indicio dunha maior fixación toponímica. Outros indicadores da fixación que se detectan nos documentos teñen carácter semántico ou discursivo. Neste apartado atenderemos a estes indicadores.

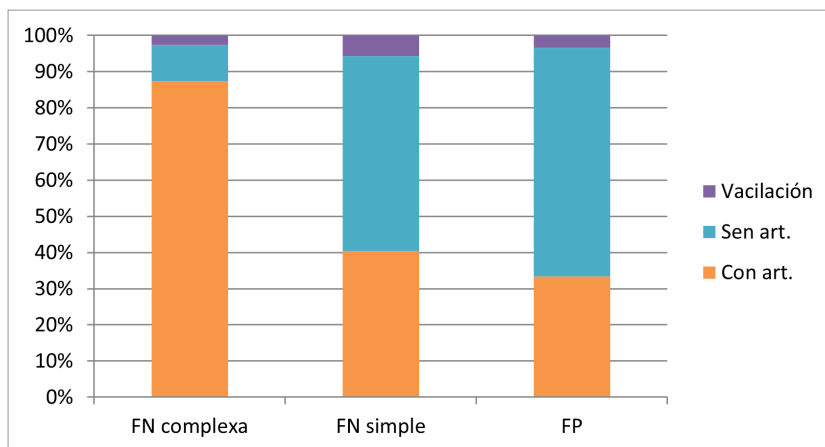
5.1. Indicadores estruturais ou sintácticos: ausencia do artigo

No que respecta á presenza do artigo nas expresións toponímicas estudadas e como podemos ver no gráfico 1, no corpus predominan claramente as formas con artigo:

Gráf. 1. Distribución porcentual das expresións toponímicas en función da presenza do artigo na súa estrutura

Ora ben, as porcentaxes varían en función da estrutura de cada expresión. Como vemos no gráfico seguinte, o artigo tende a manterse en estruturas complexas, mentres que nas estruturas simples tende a desaparecer:

Gráf. 2. Distribución porcentual das expresións toponímicas en función da presenza ou ausencia do artigo en cada tipo de estrutura

É interesante observar os casos de vacilación, que se constatan sobre todo nas estruturas simples e que dan conta dun proceso en marcha. Mostramos aquí unicamente dous exemplos (relativos ás formas *Pumar* e *Pereira*, respectivamente) en que a vacilación entre a expresión sen artigo e a expresión con artigo se produce no mesmo parágrafo:

vn tallo pequeno *contra* | a fonte do Pumar, como ya entestar de longo en vn seixo | grande [...]. | Jten disseron *que* ha a dita igreia ño dito agro de Pumar [...] dez ou onze margēes (fol. 76r);

jten ñas Pereiras vijnte margēes he do Casal Pequeno; jten | mais en Pereiras septe margēes do Casal Grande (fol. 86r).

5.2. Indicadores semánticos

Detectamos no documento varios tipos de indicador semántico. Por unha banda, rexistramos casos de desementización; pola outra, detectamos exemplos aparentemente tautolóxicos.

5.2.1. Desementización

Nestes casos, a entidade designada, isto é, a realidade física, non coincide co significado do apelativo orixinal que serve de base ao topónimo. Deste xeito, rexistramos no texto agros que se denominan *fontenla*, terreos que se denominan *pombal* e lugares que se denominan *cordeiro*:

Jten mais os agros a *que* chaman a Fontêela de Baixo *e* a Fontêela de Çima (fol. 75v);
a herdade *que* Rroy Cachiño | avia en Jaança *e* en Cordeiro (fol. 79r);
terço do lugar do Poonbal *que* foy de Lopo Rrodrigues da Cameira, coengo (fol. 81v).

5.2.2. Aparentes tautoloxías

Nestes casos, trátase de construcións redundantes que indican que se produciu xa o baleirado semántico da forma. Nunha expresión como *o camiño da Verea* (fol. 62r), a presenza de dous elementos con practicamente o mesmo significado orixinal indica que o segundo elemento (*verea*) perdeu o seu significado apelativo e designa xa un espazo que vai máis alá dunha vía de comunicación, polo que a vía orixinal precisa novamente ser designada mediante unha forma de significado equivalente (*camiño*).

5.3. Indicadores discursivos

Trátase de casos en que se fai explícita a fixación toponímica a partir de fórmulas como *que chaman* | *que dizen*, por exemplo:

hũa | leira a *que* dizen de Prada (fol. 41v);
ten *e* pessuye ão dito lugar outros dous casares, | a *que* chaman o Casal Grande *e* o Casal Pequeno (fol. 56r);
jten ãna foz ão lugar *que* dizen Gil Barbido quatro margêes (fol. 62r);
jten mais | a meatade da outra casa a *que* chaman a Casa da Tulla (fol. 85v).

Ás veces podemos observar a presenza de varios indicadores a un tempo, por exemplo cando estas fórmulas afectan a casos claros de desementización:

jten éno agro *que* dizen o Reuordelo Vello (fol. 32v);

Jten éna agra | de Figueyras, onde dizen *Pineiros* (fol. 43r).

5.4. Observación do corpus toponímico actual

Para rematar esta exposición e confirmar o proceso de fixación toponímica que acabamos de indicar, propuxémonos a tarefa de observar ata que punto están presentes estes elementos apelativos (isto é, os elementos léxicos que acabarán constituíndo ou creando un topónimo) nas denominacións toponímicas actuais da contorna. Plataformas como *Toponimia de Galicia* e o proxecto *Galicia Nomeada* permitiron levar a cabo unha pescuda filtrada que incluía os microtopónimos actuais rexistrados na zona en cuestión (concretamente, nos concellos de Padrón, Dodro, Rois, Rianxo, Pontecesures e Valga) e elaborar unha lista de formas toponímicas. Aínda que a procura non foi exhaustiva, é posible achegar xa algún dato de interese:

- a. Igual que acontece no tomo, só unha pequena porcentaxe do corpus está constituído por formas nominativas (isto é, opacas). O 90 % das formas son descritivas.
- b. Rexístranse tamén diferentes tipos de estruturas, mais no corpus actual aumenta lixeiramente a porcentaxe de estruturas simples (pasa dun 28 % no corpus do *Tombo* a un 43 % no corpus actual).
- c. Obsérvanse interesantes paralelismos a nivel semántico. Un total de 133 elementos dos 172 rexistrados no *Tombo de Iria* forman parte do corpus toponímico actual da zona.
- d. Ademais, estes 133 elementos constitúen o 87 % do total das formas rexistradas no tomo e son base do 53 % do total das formas actuais rexistradas na plataforma.
- e. É salientable que algunhas das formas ausentes sexan as que configuran o campo semántico do carácter xurídico, frecuente no tomo (p. ex.: *voz*, *herdade*, *cuarta*).

6. CONCLUSIÓNS

O apeo incluído no *Tombo de Iria* ofrece un corpus microtoponímico en que as formas descritivas configuran un conxunto moi amplo e tamén heteroxéneo. Nesta achega tentamos analizar este conxunto de formas en función das súas características semánticas e estruturais.

A meirande parte das expresións toponímicas presentan unha estrutura complexa, consistente nunha forma apelativa seguida dalgún tipo de modificación. Esta modificación realízase, sobre todo, mediante unha frase preposicional e responde a diversas motivacións. Na meirande parte dos casos, a frase preposicional relaciona un terreo ou accidente xeográfico con outro lugar de referencia (por pertenza ou proximidade) ou relaciona un terreo coa persoa ou familia posesora. De maneira máis ocasional, a modificación responde a algunha característica ou particularidade do terreo.

Os campos semánticos máis abundantes están relacionados con nocións que establecen referencias de lugar. Trátase de ámbitos como TERREO, CONSTRUCCIÓNS ou ACCIDENTES XEOGRÁFICOS. Só de maneira moi esporádica presenta o corpus formas de uso toponímico que proceden doutros campos semánticos, como FAUNA.

Por outra banda, no documento obsérvanse algúns indicadores dun proceso de fixación toponímica: a ausencia do artigo (sobre todo nas estruturas simples), casos de vacilación no uso do artigo nunha mesma expresión toponímica, casos de aparente redundancia e desementización, así como a mención explícita (mediante fórmulas como *chaman* ou *dizen*) de expresións toponímicas alternativas máis ou menos asentadas na comunidade.

Efectivamente, no que respecta ao proceso de fixación das formas toponímicas como tales, a nosa fonte permite testemuñar un estadio en que determinadas formas compostas experimentan un proceso de *duplicación onomasiolóxica*, segundo o cal un elemento aínda apelativo (ou sexa, un nome común) se consolida como topónimo.

En conclusión, esta exposición mostra ata que punto o apeo achegado polo *Tombo de Iria* permite profundar en diferentes cuestións que atinxen á formación do sistema toponímico. Representa dende o meu punto de vista unha importante fonte para analizar o tipo de relación que establece unha comunidade determinada co terreo que habita e, polo tanto, explicar o proceso de nomeamento

e fixación toponímica. Así mesmo, abre vías interesantes de investigación, tamén no que respecta ao corpus microtoponímico actual da contorna.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- DdD = Santamarina, Antón, coord. (2006-). *Diccionario de diccionarios*. <https://ilg.usc.gal/ddd/>
- DDGM = González Seoane, Ernesto, Álvarez de la Granja, María e Boullón Agrelo, Ana Isabel, coords. (2006-2022). *Diccionario de diccionarios do galego medieval*. <http://sli.uvigo.gal/DDGM/index.php>
- DRAG = González González, Manuel e Antón Santamarina Fernández, dirs. (2006-). *Diccionario da Real Academia Galega*. A Coruña: Real Academia Galega. Dispoñible en <http://academia.gal/diccionario>
- García Sánchez, Jairo Javier (2011). Los aspectos semánticos de la toponimia. En: *Actes de la IV Jornada d'Onomàstica*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 177-188.
- López Alsina, Fernando (2004). De Santa Eulalia de Iria Flavia a Santiago de Padrón: la transformación medieval. En: Manuel Cecilio Díaz y Díaz, Manuela Domínguez García, Mercedes Díaz de Bustamante e José María Fernández Catón, coords. *Escritos dedicados a José María Fernández Catón*. León: Centro de Estudios e Investigación San Isidoro, vol. II, 819-868.
- Trapero, Maximiano (1995). *Para una teoría lingüística de la toponimia*. Las Palmas: Universidad de Las Palmas de Gran Canaria.

Recursos

- CdD = *Centro de Descargas*. Organismo Autónomo Centro Nacional de Información Geográfica (CNIG). Dispoñible en <https://centrodedescargas.cnig.es/CentroDescargas/index.jsp>
- GN = *Galicia Nomeada*. Real Academia Galega – Xunta de Galicia. Dispoñible en <https://galicianomeada.xunta.gal/sixtop/visor>